

Відгук

офіційного опонента про дисертацію

Брик Марини Мурманівни

«Вербалізація варіантів сприйняття образу Туреччини
представниками російської та англійської лінгвокультур
(на матеріалі романів письменників-білінгвів)» (Київ, 2020)
на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне

мовознавство

Дисертація Брик М. М. присвячена мало дослідженій проблемі вивчення образу країни в етнічній свідомості представників російської та англійської лінгвокультур у порівняльному аспекті з позицій лінгвоімагології. Таке дослідження передбачає аналіз оцінки певного образу, особливостей його вербалізації у творах письменників-білінгвів, що є новим у руслі лінгвоімагології, засновником якої є науковий керівник дисертантки Л. П. Іванова. Наразі саме зіставне дослідження рецепції образу країни двома (чи більше) представниками різних культур, що має вербальне вираження, є новим підходом до аналізу образу країни (с. 2 автореф). В дисертації аналізується образ Туреччини, експлікований у творах сучасних письменників-білінгвів.

Актуальність дослідження М. М. Брик обумовлена потребами міжкультурної комунікації, оскільки зорієнтовано на зіставне вивчення мовних картин світу носіїв російської та англійської лінгвокультур, а саме – художнього образу, який відображає етнічну свідомість, національний характер та менталітет, виявляє національно-культурні стереотипи у картинах світу носіїв цих мов і визначає ступінь впливу турецької мови та культури на мову і культуру реципієнтів.

Вибір образу Туреччини автор пояснює наступним: «Історичні події, відмінності культур і традицій часто обумовлюють тенденцію до неприйняття народами один одного, тому дослідження формування образу країни в мовній свідомості представників іншої культури сприятиме виявленню можливих розбіжностей між ними та окреслюватиме шляхи до порозуміння. Важливим є вивчення образів країн, які відіграють ключову роль у політичних та економічних відносинах Заходу і Сходу, будучи з'єднувальною ланкою між ними. Таку функцію, завдяки географічному розташуванню та ролі на світовій арені, виконує й Туреччина» (с. 17 дис.).

У роботі чітко визначені об'єкт, предмет дослідження. Методи описані дуже ретельно і зауважень не викликають.

Дослідження виконано на цілком репрезентативному матеріалі, який склав 758 мовних одиниць, вилучених з романів “Сладкая соль Босфора” (2006) російськомовного письменника Ельчіна Сафарлі та “Waiting for the Tulips to Bloom: Adrift in Istanbul” (2015) австралійської письменниці Лізи Морроу.

Наукова новизна роботи полягає у зіставному підході до аналізу мовних картин світу у лінгвоімагологічному аспекті, у виборі матеріалу – твори письменників-білінгвів, які пишуть на межі двох (а один з них – Ельчін Сафарлі – трьох) культур та виділенні ключових подібностей та відмінностей авторських світоглядів і мовних засобів їх передачі.

Практичне значення отриманих результатів роботи визначено тим, що вони можуть бути використані у викладанні таких навчальних дисциплін, як “Стилістика англійської мови”, “Загальне мовознавство”, “Теорія та практика перекладу”, “Контрастивна лексикологія”, “Порівняльна типологія мов”, “Лінгвокультурологія”, “Лінгвокраїнознавство” та ін. у вищих навчальних закладах.

Чітко сформульовані цілі та завдання дослідження обумовили логічну побудову дисертації: вона складається з анотацій двома мовами,

списку опублікованих праць автора загальним обсягом 14, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (376 позицій, з яких 50 – іноземними мовами), довідкових джерел (23 позиції), джерел ілюстративного матеріалу (2 позиції) та 5 додатків, у яких наведено ілюстративний матеріал (с. 25).

Текст дисертаційного дослідження і список використаних джерел свідчать про високий ступень осмислення авторкою різних сфер мовознавства.

У **Вступі** викладаються вихідні положення дослідження.

Перший розділ присвячено теоретико-методологічним основам вивчення лінгвоімагологічного відображення образу країни у свідомості носіїв різних мов, дана схема наукових підходів до вивчення категорії образу (с. 34). Особливу увагу приділено поняттю образ *іншого*, який трактується у лінгвоімагології як стереотип, його оцінка характеризує, за Л. П. Івановою, насамперед суб'єкта-реципієнта. Також у розділі дається пояснення щодо відмінностей понять образ та імідж з опорою на роботи С. Г. Тер-Мінасової, А. К. Семенова та ін. Уточнено основний для дослідження термін *образ країни* в лінгвоімагологічному аспекті: *образ країни – це індивідуальне ментально-культурне утворення, що опосередковує уявлення про певну країну та її культуру, уміщує як загальнолюдські, так і індивідуальні особливості його творця, реалізується засобами мови, може супроводжуватись авторською оцінкою та емоційно впливати на адресата* (с. 37).

У зв'язку з визначенням поняття культурно-мовної особистості виникає питання щодо розрізнення понять полікультурність, полілінгвізм і білінгвізм, оскільки на с. 38 надана цитата М. М. Фоміна про полікультурну особистість, і авторка завершує роздум заключенням про володіння такою людиною лише двома мовами – така позиція потребує, на наш погляд, більш детального пояснення.

Також вважаємо необхідним прокоментувати, за якими критеріями одного з авторів досліджуваних творів Ельчіна Сафарлі віднесено до білінгвів, якщо зазначено, що він є носієм азербайджанської культури за походженням, російської мови як рідної, за його ствердженням, та достатнім рівнем володіння турецькою мовою (с. 47), враховуючи, що сучасне покоління у певній мірі володіє і англійською.

У першому розділі авторка звертає особливу увагу на мовні засоби експлікації образу чужої культури в художньому тексті, до яких відносить: 1) образні парадигми; 2) безеквівалентну лексику; 3) прецедентні феномени, які включають: а) прецедентні артефакти, б) прецедентні імена та назви (антропоніми та топоніми), в) прецедентні обряди/звичаї/ритуали, г) прецедентні символи, д) прецедентні вислови (с.48).

У процесі опису першої складової авторка аналізує метафори за класифікацією понять, яка розроблена В. фон Вартбургом і Р. Халлігом, згідно якої всі поняття поділено на три класи: Всесвіт, Людина та Людина і Всесвіт, які, у свою чергу, містять підкласи та підрозділи. Цей підхід авторка поєднує з використанням моделі опису метафор Н. В. Павлович, основа якої – двостороння парадигма образу: те, що ототожнюється, чи порівнюється – лівий член парадигми і те, з чим відбувається порівняння – правий член парадигми (с. 52). Вважаємо цей підхід вдалим, зважаючи на особливості фактичного матеріалу.

Другу складову, безеквівалентну лексику, проаналізовано з точки зору способів її подачі, визначено основні з них: описова (дескриптивна) перифраза, словниковий переклад, залучення оказіональних відповідників та гіперонімічне перейменування.

У процесі опису прецедентних феноменів, на наш погляд, не вистачає прикладів, оскільки не зрозуміло різницю між символами та прецедентними символами (с. 63), хоча у четвертому розділі інформацію

щодо виявленого при аналізі творів прецедентного символу (тюльпан / tulip) надано у повному обсязі.

У **другому розділі** аналізується методологічна база для аналізу образу Туреччини в етнічній свідомості сучасних письменників. Звертається увага на особливості сприйняття понять *образ чужого, образ іншого* у протиставленні до образу *свого*. Вважаємо доречним згадати про архетипічні бінарні опозиції, виділені В. М. Топоровим В. В. Івановим у роботі «Славянские языковые моделирующие семиотические системы» (1965), серед яких зазначена і опозиція «свій – чужий».

Як на нас, цікавим є наступне спостереження дослідниці щодо ступеню впливу стереотипу на образ країни, який залежить від автора: «в одному випадку мова може йти про вирішальну роль стереотипів у створенні подібного образу, в іншому – про прагнення подолати стереотипи, вступити з ними в полеміку, а іноді – про формування нових стереотипів поряд з уже існуючими тощо» (с. 77).

М. М. Брик послідовно і логічно описує процес роботи з матеріалом, розкриваючи особливості розробленої комплексної методики, яку було виконано в чотири етапи (с. 87). Найбільш цінним у цьому процесі вважаємо прийом зіставлення на кожному етапі – для встановлення закономірностей та відмінностей залучення мовних одиниць для відображення образу Туреччини в романах Е. Сафарлі та Л. Морроу

У **третьому розділі** дисертантка виділяє і аналізує стилістичні особливості образного осмислення дійсності в обраних творах. Наведемо приклад аналізу метафоричного образу людини, який вражає логічністю та уважністю до мовного матеріалу: «За допомогою ототожнення з твариною Л. Морроу намагається зобразити особливості поведінки, рухів тіла та загальні риси людської зовнішності. При описі рівня схвильованості, наполегливості та захопленості справою одного з головних персонажів автор залучає фразеологізм: *I am like a dog with a bone, unlike Kim who*

knows when to take a break and give himself some thinking time [401, с. 34] / *Я наче собака з кісткою, на відміну від Кіма, який знає, коли потрібно зробити перерву та дати собі час на роздуми.*

Дана фраза описує поведінку людини, котра “не бажає зупинитися, допоки не завершить щось, особливо якщо це хвилює її” [394, с. 435]. Ця риса розцінюється автором скоріше як негативна, оскільки в тексті протиставляється здатності зупинитися та виділити певний час на роздуми» (с. 92-93). Зазначимо, що в роботі звертає на себе увагу якісний авторський переклад англомовного матеріалу.

Результати аналізу та зіставлення викладені у таблиці у Додатку Б. Згідно цієї таблиці, увагу письменників в навколишньому світі привертають переважно людина, природні об’єкти та явища, які метафоризуються за допомогою таких концептів-корелятивів: Людина, Об’єкт природи, Явище природи, Конкретна річ, Тварина, Мистецький продукт, Кулінарний продукт, Абстрактне поняття, Надприродне явище (с. 114-115).

За спостереженням авторки, зіставне дослідження художніх картин світу Е. Сафарлі та Л. Морроу показує, що домінантною особливістю творчості письменників є зближення концептуальних полів ПРИРОДА та ЛЮДИНА. Крім цього, зазначається, що, з одного боку, є образна реалізація концептів фізичної та духовної сфер людини за допомогою природних концептів-корелятивів, а з іншого, – антропоморфізація окремих частин концептуального поля ПРИРОДА. Останній процес, за спостереженням дослідниці, характерний лише для творчості Е. Сафарлі як представника східної культури (с. 116).

Четвертий розділ присвячено особливостям вербалізації образу чужої культури в романах Е. Сафарлі та Л. Морроу і є досить пізнавальним з лінгвокультурологічної точки зору. Всі приклади представлені у окремому додатку В.

У результаті аналізу використання безеквівалентної лексики виявлені тематичні групи: Релігія, Громадські місця, Їжа та напої, Побут, Звертання, Одяг. Семантичну тотожність груп у письменників авторка пояснює наявністю контактів між країнами, які стосувались дипломатичних відносин та військових конфліктів. Визначено основні функції іншомовної лексики: текстові (інформаційна, колоритотвірна, емоційно-експресивна) та соціальні (с. 141).

У висновках щодо функціонування прецедентних феноменів цінною, на наш погляд, є фіксація того факту, що письменники можуть використовувати різні типи цих культурно маркованих лексем з огляду на власну етнокультурну належність або як спеціальний прийом, розкриваючи етнічність свого персонажа (с.195).

Використання статистичних прийомів дозволило дисертантці визначити усвідомленість авторами романів важливості релігії у житті турків та намагання донести цю інформацію до читачів (с. 196).

У висновках до розділу зазначено тенденцію метафоризації топонімів Стамбул та Босфор, які є топонімами переднього плану. Виникає питання щодо отримання цими топонімами символічних значень у контексті романів.

Розділ містить низку цікавих спостережень щодо традиційного одягу жінок у Туреччині та ставлення до цього авторів романів як представників іншої культури.

Всі розділи завершуються чіткими змістовними висновками.

Загальні висновки до дисертації є продуманими і містять необхідні узагальнення.

У цілому дисертація є оригінальним самостійним актуальним дослідженням. Робота має певну теоретичну та практичну цінність. Апробація достатня – 14 публікацій, численні виступи на конференціях різного рівня.

Автореферат та публікації віддзеркалюють основний зміст роботи.

Зауваження, зроблені у відгуку на дисертаційну роботу, стосуються частковостей і не знижують загальної високої оцінки роботи.

Вважаю, що подана дисертація відповідає вимогам ДАК України, а її виконавець Марина Мурманівна Брик за дисертацію «Вербалізація варіантів сприйняття образу Туреччини представниками російської та англійської лінгвокультур (на матеріалі романів письменників-білінгвів) (Київ 2020) цілком заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство.

Кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Київського національного університету
технологій та дизайну

